

Förord

En dikt om ett snöbollskrig, ”The Battle”, som John Ashbery skrev vid åtta års ålder väckte så stor förtjusning att den kom att läsas upp inte bara i hans skolklass utan även i den litterära klubb i Rochester som hans mormor var medlem i och rentav hemma hos deckarförfattaren Mary Roberts Rinehart i hennes lägenhet i New York. John Ashberys allra första fullbordade dikt blev alltså en succé med sina prudentligt kramade och rimmade snöbollar, sina älvor beväpnade med istappar som svärd, sina ängsligt flyende kaniner och busiga barn som skrattar. Här citeras den tredje av de inalles sex stroferna:

*The battle's beginning! It's a fight to the end.
The rabbits pitch in! Some help they must lend.
The bushes are conquered! Well that was short.
How shall they celebrate their victory?
Well, my dears, that's a long story.*

Framgången med denna dikt var omtumlande för den lille pojkoopeten. Till och med hans annars stränge far skrattade gott åt dikten, fadern som till vardags hade för vana att ge sin äldste son smisk för

minsta förseelse. Hans mor skrev för hand av dikten i flera kopior och sände den till sina syskon och föräldrar. Mormodern läste upp den i en av de damklubbar hon var medlem i, *The Rochester Poetry Society*. Och via en del lustiga turer inom släkten kom den alltså också att bli uppläst på någon sorts litterär middagsbjudning hemma hos en på sin tid firad deckardrottning i New York.

Ingenting som 8-åringen dittills åstadkommit hade väckt så stort bifall som hans dikt om snöbollskriget. Därför bestämde han sig för att skriva en hel diktsamling med titeln ”Poems for Boys and Girls”. Innanför de egenhändigt färglagda pärmarna till den påtänkta diktsamlingen lade han en maskinskriven kopia av ”The Battle”, men någon mer dikt tycks aldrig ha blivit skriven, i varje fall inte någon som pojken blev så nöjd med att han brydde sig om att spara den. Det bevarade manuskriptet omfattar en enda sida.

Det är rörande och intima detaljer av detta slag som gör den första biografien över John Ashbery till högst betagande läsning. *The Songs We Know Best* heter denna biografi och är försedd med undertiteln *John Ashbery's Early Life*. Levnadstecknaren *Karin Roffman* följer John Ashbery från vaggan på den ensligt belägna fruktfarmen i Sodus till hans bokdebut med den tunna diktsamlingen *Some Trees*, utgiven i slutet av 1955 på det okommersiella universitetsförlaget Yale University Press. Vi får alltså följa John Ashbery fram till 28 års ålder. Boken kom ut lagom till biografiföremålets 90-årsdag den 28 juli 2017.

John Ashbery, som sannerligen inte är någon bekännande eller självbiografiskt orienterad poet utan tvärtom blandar bort identitetskorten och i sin diktning snarast verkar laborera med multipla jag som speglar varandra och liksom irrar omkring inuti Lustiga huset på något tivoli, är långtifrån något självklart objekt för en biografi.

Som ung homosexuell under McCarthy-erans klappjakt på oliktkänkande av olika sorter och slag, främst vänsterfolk men även sexuella avvikare och andra förment oamerikanska människor, lärde han sig tidigt på 50-talet att hålla hårt på sitt privatliv. Det var hemligt.

I dagböcker från tonåren och som promiskuös gay-student vid Harvard, varifrån man på den tiden kunde bli relegerad om man blev avslöjad för homosexuella gärningar, beskriver han i förtäckta ordalag och utan namngivelser sina svärmerier och erotiska äventyr med andra ynglingar. Det är bland annat dessa dagböcker rörande förälskelser, studier och familjerelationer som Ashberys första levnadstecknare fick tillgång till.

John växte upp som den äldste av två söner på en ensligt belägen fruktfarm (huvudsakligen äppelodling) högst uppe i norr av delstaten New York, inte långt från Lake Ontario, vid vars stränder han lekte då han under långa perioder vistades hos sina morföräldrar i deras sommarhus i idylliska Pultneyville, där han fick sina viktigaste lekkamrater – och viktigast bland dem en flicka som han ända till sent i livet höll kontakt med. Annars var det först i och med skolstarten som han utöver sin lillebror hade andra barn att leka med i sitt eget hem, varifrån det var långt till allt annat och inget enda annat bostadshus fanns inom synhåll.

Den yngre brodern Richard, grabbigare än John och mer villig att hjälpa till på farmen, var faderns favorit. Richard dog dock redan 1940 i leukemi, som på den tiden fortfarande var en obotlig åkomma. Då var John 12 år gammal. Det blev spöklikt tyst i den av djup sorg drabbade familjen. Den buttre fadern, som tidigare varit begiven på alkohol, ställde ifrån sig flaskan och ersatte den med Bibeln. Han blev en inbunden grubblare. Och modern började för första gången oro sig för sin nu ende kvarvarande son. John märkte

att hon hade tjuvläst hans dagbok, vilket ledde till att han började skriva den åtminstone delvis på latin, senare till att han stegvis kom på allt fler litterära strategier för att få ha sina hemligheter i fred. Han lyckades med sitt uppsåt. Inte förrän han var 18 år och skulle sändas till Harvard för universitetsstudier uppdagade modern hans homosexualitet – och blev förkrossad. Den listiga lek med fiktionalisering och andra utpräglat litterära knep som han utvecklade i dagböckerna kan uppfattas som förövningar till hans senare diktning.

Som pojke var John Ashbery mest intresserad av att läsa böcker och av att rita och skriva. Bättre än hemma hos sina föräldrar trivdes han hos morföräldrarna, som uppmuntrade hans intressen och hade ett stort bibliotek som barnbarnet kunde botanisera i. Morfadern var professor i fysik vid universitetet i Rochester, men liksom hustrun var han även intresserad av skönlitteratur och en beläst karl. Under hela sitt första skolår bodde John hos morföräldrarna och åkte hem bara på loven. När han sedan flyttade hem till farmen igen och fortsatte sin skolgång fick han nya klasskamrater, bondpojkar som han själv, men de var mer råbarkade och började mobba honom.

En vändning kom först då John vid 13 års ålder visade framfötterna i frågesport och via en serie av uttagningar kvalificerade sig till den riksomfattande finalen i radions frågeprogram *Quiz Kid*. Finalen spelades in i en studio i Chicago och gick i direktsändning. John var inte i närheten av att vinna, delvis kanske därför att han var för långsam med att räkna upp handen när han kunde någon fråga, så sen att medtävlarna hann före, men på en fråga var det ingen annan än han som räckte upp handen. Frågan gällde något om franskt måleri. Den 13-åriga John Ashbery kunde svaret. Återkommen till skolan fann han att hans ställning i klassen radikalt

hade förändrats. Att han i skolkamraternas ögon framstod som lite udda var inte längre till hans nackdel. Han började uppfattas som ett geni och behandlades som ett sådant. Bäst av allt var att han nog själv började tro på det.

I hopp om att han själv var ett geni återupptog han sina skrinlagda litterära övningar och hade parallellt olika stort tänkta romanprojekt i görningen, men inget av dem växte någonsin till sig utan förlorade sig i episoder och spridda hugskott. Det längsta romanutkastet blev 22 sidor, innan han otåligt övergav det för att påbörja en ny roman. Efter ett antal misslyckanden av detta slag kom den unge berättaren fram till slutsatsen att ”one of the things wrong with my writing is that I don’t enlarge on things enough”. Ändå ville han skriva, absolut och tveklöst: ”I would doubtless be bored to death were it not for my occasional literary attempts.” Hans tonåriga skrivlust ledde så till att han vid 15 års ålder skrev sitt livs andra dikt.

Därefter blev poesin den form han kom att favorisera för sina litterära ingivelser. Så småningom fick han kännedom om Ezra Pounds och Hilda Doolittles imagism. Framför allt H.D. väckte hans ungdomliga entusiasm, en entusiasm som höll sig en bit upp i åren, så att han efter sin universitetsexamen vid Harvard sökte (men inte fick) ett lärarjobb i Bethlehem, Pennsylvania, den stad där H.D. växte upp och där hennes grav finns. Just H.D. blev ledstjärna för hans skrivande under ett helt år i ungdomen. Först senare tillkom andra favoriter som han antingen imiterade eller mer kreativt lärde sig av, exempelvis Marianne Moore, Wallace Stevens och W.H. Auden. Vägen gick genom ett års övningar som ganska renlärig imagist, då han under sitt sextonde levnadsår enligt egen utsago skrev en dikt om dagen, ”a poem a day”, och vid sidan om detta även läste en rad läroböcker i Creative Writing.

Redan under sista året i high school började Ashbery finna en egen stil och ton. Väl kommen till Harvard uppsökte han genast de unglitterära kretsarna där. Han gick kurser för framstående Joycekännare som Theodore Spencer, Harry Levin och W.Y. Tindall, som gärna undervisade om och framhöll den store irländarens överlägsna förtjänster, men i tyst protest mot deras kampanjer vurmade Ashbery i stället för franska prosaister som Marcel Proust och, något mer överraskande, Raymond Roussel. Den senare planerade han dessutom att skriva en doktorsavhandling om, men han blev inte antagen till forskarutbildningen. Vurmen för Roussel övergav han dock inte. Så sent som i slutet av 1960-talet ansökte han om ett anslag från Guggenheim-stiftelsen (återigen förgäves) för att få tillfälle att skriva ett större arbete om Roussel, denna gång ”a critical biography”. Raymond Roussel fick nöja sig med att då och då få spöka i Ashberys tidigare diktning. Någon avhandling eller biografi om honom blev det inte.

Viktigare än lärarna blev kontakterna han knöt med andra litteraturintresserade unga människor och diktare in spe. De viktigaste av dessa kom att bli Kenneth Koch och Frank O’Hara. Den förre lärde Ashbery känna redan under sin tid vid Harvard. Den senare blev han nära vän med sedan han flyttade till New York för att studera vidare vid Columbia University. Resten är redan legendomsusad amerikansk litteraturhistoria. Dessa tre kom nämligen att bli centralgestalter inom *The New York School of Poets*.

Just Kenneth Koch och Frank O’Hara var de kumpaner som skrev de mest entusiastiska recensionerna när John Ashbery vid 27 års ålder debuterade som poet med en diktsamling som, då den utkom, inte väckte särskilt mycket uppmärksamhet, annat än en möjligen förstrött avståndstagande sådan, men som i efterhand är

kringvärvd av en särskild nimbus som ouvertyren till ett av de mest originella författarskapen i amerikansk litteratur.

Manuskriptet som ledde fram till debutboken var ett tävlingsbidrag i den årliga konkurrensen om att bli en *Yale Younger Poet* värdig att få sin diktsamling utgiven som bok på universitetets eget förlag. Enväldig smakdomare var vid denna tid W.H. Auden, som året dessförinnan hade underkänt samtliga insända manus så att ingen bok hade blivit utgiven 1954. Auden hade emellertid upptäckt att en del av månadslönen frös inne i och med att han inte utsåg någon vinnare och skrev ett litet förord till Yale-poetens diktsamling, varför han 1955 var angelägen om att hitta ett tryckbart manuskript. Ashberys insända manus var egentligen för litet och höll inte det omfång som tävlingsreglerna statuerade, men Auden fastnade ändå för detta och övertygade direktionen om att det kunde publiceras, samtidigt som Ashbery själv under väntetiden skrev en lång dikt för att komplettera manuskriptet.

Ashbery tyckte inte alls om det förord som Auden skrev till boken utan ansåg att den förut så beundrade idolen hade missförstått hans poetiska strävanden och dessutom att han alldeles för distanserat och kallsinnigt beskrev de strävanden han tyckte sig ha kunnat se. Beträffande Audens förord uttalade sig dock Ashbery trankilt i ett brev: ”it fits the bill: since I have his sanction I guess I don’t need his approval.” Mer glädjande blev de närmaste vännernas recensioner. I tidskriften *Poetry* jämförde Frank O’Hara Ashberys debutbok med Wallace Stevens första bok och menade att den var ”the finest first book to appear in America since *Harmonium*” ett par årtionden tidigare.

Så småningom blev det ordentlig fart på Ashberys poetiska produktion. Från och med 1962 blev han utgiven på ett etablerat kom-

mersiellt förlag. Långt upp i åren var han en av de mest generöst produktiva poeter man över huvud taget kan finna. In i det sista skrev han inom den genre han hittade fram till när han var 15 år gammal. Nya böcker kom både 2015 och 2016, men i fjol dog han till sist, den 3 september 2017, hemma i sitt vackra hus i Hudson strax utanför New York.

John Ashberys eftermäle i amerikansk press blev storartat. Han beskrevs inte bara som den främste av New York-skolans poeter utan även som en av de mest framstående amerikanska lyrikerna över huvud taget.

Enligt kritikeroraklet och litteraturprofessorn Harold Bloom är det under 1900-talet bara Wallace Stevens som i originalitet och nyskapande estetisk förmåga kan sägas ligga i paritet med Ashbery. Helen Vendler, en annan inflytelserik amerikansk kritiker, ansåg på 1980-talet att Ashbery var överskattad, men hon kom senare att ändra mening om den saken och började sätta hans författarskap mycket högt. Ashbery är inte bara litteraturkritikernas gunstling utan kom så småningom även att bli en favorit bland många unga läsare. Och tevetittare, även podtittare! Ett kvitto på att han ännu vid 80 års ålder kunde uppfattas som den häftigaste och kanske ungdomligaste poeten i USA var att han år 2007 blev den förste huspoeten i musikkanalen MTV, som ägnade 18 ”poetry spots” åt hans diktning.

Den läsare som första gången stiftar bekantskap med John Ashberys poesi riskerar att få för sig att den är svår, men poeten har gång på gång betonat att det inte finns några dolda betydelser i hans dikter, ”no hidden meanings”, och att de därför inte ropar efter fotnoter eller lärda förklaringar som exempelvis T. S. Eliots diktning. Vad som sker i den är emellertid att Ashbery gång på gång blandar

bort korten, att han synbarligen fintar med en avsikt och ett identifierbart ämne för sin dikt, men att han strax därefter börjar tala om något helt annat. Han sätter helt enkelt ett medvetande i rörelse. På så sätt kan hans dikter ibland erinra om dagdrömmar som snabbt hoppar från det ena till det andra. Att han drar till sig så många unga läsare beror antagligen på att han på ett lustfyllt sätt visar att man kan hysa mängder av konstiga tankar och föreställningar utan att för den skull bli galen eller ens det minsta nervös. Med gott humör visar Ashbery hur till synes osammanhängande en människa kan vara utan att gå i bitar. Från den synpunkten kan hans dikter ge läsaren ett slags katharsis.

Nu är jag nära att själv ge en läsanvisning. Det bör man akta sig för att göra. Bäst är att själv ganska förutsättningslöst kasta sig in i läsningen och att få känna de frihetsvindar som blåser genom Ashberys poesi. Bättre än de flesta tycker jag att min medöversättare Vasilis Papageorgiou har lyckats karakterisera denna frihetskänsla, när han skriver att Ashbery ”har skapat en unik lyrisk värld som är av avgörande betydelse för ett bejakande tänkande och ett liv fritt från ideologiska, hierarkiska och exkluderande värderingar och prioriteringar”. Touché! Som Ashbery själv brukade säga.

Tommy Olofsson